

Аналітичний департамент НРА «Рюрік», у зв'язку з виникненням останнім часом суперечностей щодо умов діяльності систем електронних грошей, підготував дослідження правових аспектів здійснення випуску, обігу та погашення електронних грошей в Україні. Аналіз чинного законодавства та офіційних статистичних даних дозволив зробити ряд нижченаведених висновків.

Згідно з офіційним повідомленням НБУ¹, обсяг електронних грошей в обігу за інформацією банків-емітентів на 01.04.2013 р. становив близько 7,5 млн. грн., а сума електронних грошей, на яку користувачі здійснили операції з оплати товарів протягом I кварталу 2013 року, становила понад 511 млн. грн. При цьому поняття електронних грошей є достатньо новим для вітчизняної практики, а тому впровадження та розвиток інноваційних продуктів для здійснення платежів потребує, в першу чергу, ефективних заходів щодо законодавчого регулювання їх випуску та обігу.

На даному етапі здійснення операцій з електронними грошима в Україні регулюється такими нормативно-правовими актами, як ЗУ «Про банки і банківську діяльність», ЗУ «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», а також Положення про електронні гроші в Україні, затверджене Постановою Правління НБУ від 04.11.2010 р. №481.

Відповідно до статті 15 ЗУ «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», електронні гроші є одиницями вартості, які зберігаються на електронному пристрої, приймаються як засіб платежу іншими особами, ніж особа, яка їх випускає, і є грошовим зобов'язанням цієї особи, що виконується в готівковій або безготівковій формі. Виступати емітентом електронних грошей може виключно банк. Здійснюючи випуск електронних грошей, банк бере на себе зобов'язання щодо їх погашення.

Емісія електронних грошей здійснюється шляхом їх надання користувачам або комерційним агентам в обмін на готівкові або безготівкові кошти. Користувачем електронних грошей може бути суб'єкт господарювання або фізична особа. Користувач-суб'єкт господарювання має право використовувати електронні гроші для здійснення оплати товарів, робіт та послуг. Користувач-фізична особа має право використовувати електронні гроші для здійснення оплати товарів, робіт та послуг і переказувати електронні гроші іншим користувачам-фізичним особам.

Комерційним агентом з розрахунків може бути виключно банк і небанківська фінансова установа, що має ліцензію на переказ коштів без відкриття рахунків, видану Національним банком України. Комерційні агенти мають право здійснювати:

– надання електронних грошей користувачам без зобов'язання щодо їх погашення (розповсюдження

електронних грошей);

– надання користувачам засобів поповнення електронними грошима електронних пристроїв;

– обмін електронних грошей, випущених однією особою, на електронні гроші іншої особи (обмін електронних грошей);

– приймання електронних грошей в обмін на готівкові/безготівкові гривні.

Порядок здійснення операцій з електронними грошима та максимальна сума електронних грошей на електронному пристрої, що перебуває в розпорядженні користувача, визначаються нормативно-правовими актами Національного банку України.

Відповідно до Положення про електронні гроші в Україні, затвердженого Постановою Правління НБУ від 04.11.2010 р. №481, системою електронних грошей є сукупність відносин між емітентом, оператором, агентами, торговцями та користувачами щодо здійснення випуску, обігу та погашення електронних грошей. Емітент має право самостійно забезпечувати функціонування системи електронних грошей або укласти договори з операторами про виконання ними операційних або інших технологічних функцій у системах електронних грошей.

Особа, яка має намір створити систему електронних грошей та здійснювати випуск електронних грошей, зобов'язана узгодити з Національним банком правила системи електронних грошей до здійснення випуску електронних грошей.

Платіжна організація платіжної системи, створеної резидентом, члени/учасники якої мають намір здійснювати випуск електронних грошей, зобов'язана узгодити з Національним банком правила системи електронних грошей до здійснення випуску електронних грошей. Станом на 08.07.2013 р. узгодженими Національним банком України є правила двох систем електронних грошей: "Максі" (емітент – ПАТ «Альфа-Банк») та "МонеХу" (емітент – ПАТ «Фідобанк»).

Крім того, відповідно до підпункту 15.2 статті 15 ЗУ «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», банк, що має намір здійснювати випуск електронних грошей, зобов'язаний до початку їх випуску узгодити з Національним банком України правила використання електронних грошей. Станом на 08.07.2013 р. в Україні мають право здійснювати операції з електронними грошима 17 банків, 13 з яких користуються платіжною системою НСМЕП, 3 – платіжною системою *Visa International*, 1 – платіжною системою "ГлобалМані" (ПАТ «Ощадбанк»).

При цьому в Україні діє велика кількість систем, які відповідають деяким ознакам систем електронних грошей, проте не узгодили свої правила з НБУ. За різними оцінками, найбільшими з них у гривневому сегменті є *WebMoney.ua*, *LiqPay* та *W1*. За даними *WebMoney.ua*, система здійснює свою діяльність в Україні на основі ст. 512 та п. 3 ст. 656 Цивільного

¹ Національний банк України. Режим доступу: <http://bank.gov.ua/>

кодексу України та договорів «уступки прав вимоги» які компанія укладає з контрагентами. Гарантом системи виступає ТОВ «Українська Гарантійна Агенція», яке здійснює купівлю та продаж прав вимоги до первинного дебітора – ПАТ «Український професійний банк» (більш детально ознайомитись з особливостями роботи системи *WebMoney.ua* можна в дослідженні НРА «Рюрік»²). *WebMoney.ua* стверджує, що електронні одиниці системи – *WMU* – не є електронними грошима, а тому діяльність системи не потребує ліцензії.

Незважаючи на це, НБУ 14 червня 2013 року черговий раз заявив, що правила *WebMoney.ua* не узгоджено з регулятором, а тому система не має права на здійснення діяльності в Україні. При цьому, станом на 11.07.2013 р. дана ситуація залишається юридично не вирішеною.

З метою вдосконалення регулювання діяльності, що пов'язана з випуском електронних грошей в Україні, та посилення контролю за операціями з електронними грошима, НБУ було розроблено Проект Змін до Положення про електронні гроші в Україні. Зміни плануються внести для приведення норм Положення у відповідність до вимог статті 15 ЗУ «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» щодо регулювання особливостей випуску електронних грошей і здійснення операцій з ними, а також статті 47 ЗУ «Про банки і банківську діяльність» стосовно встановлення вимог до комерційних агентів банкамітента електронних грошей.

Зокрема, документом передбачено доповнити главу 1 Положення новим пунктом такого змісту:

«1.3. Відповідно до статті 47 Закону України «Про банки і банківську діяльність» і для цілей цього Положення до фінансових послуг, які банк має право надавати своїм клієнтам (крім банків) шляхом укладення з юридичними особами агентських договорів під час використання електронних грошей, належать послуги з:

- розповсюдження електронних грошей;
- здійснення обмінних операцій з електронними грошима;
- надання засобів поповнення електронними грошима електронних пристроїв;
- приймання електронних грошей в обмін на готівкові/безготівкові кошти».

Згідно з поточною редакцією Положення, емітент електронних грошей зобов'язаний визначати суму електронних грошей на електронному пристрої, що перебуває в розпорядженні користувача, з урахуванням таких вимог:

- сума електронних грошей на електронному пристрої, який не може поповнюватися, не повинна перевищувати 2 тис. грн.;
- сума електронних грошей на електронному пристрої,

який може поповнюватися, не повинна перевищувати 8 тис. грн.

Регулятор також планує ввести додаткові обмеження, відповідно до яких загальна сума електронних грошей, на яку здійснюються операції протягом місяця, не повинна перевищувати 25 тис. грн., за винятком, коли сума у 8 тис. грн або більше погашається протягом того самого місяця на вимогу користувача. Крім того, згідно з Проектом Змін, Емітент та/або агент з розрахунків має право приймати електронні гроші, які містяться в чипі, інтегрованому на наперед оплаченій картці, або яка є засобом доступу до електронних грошей, що зберігаються в пам'яті комп'ютера, від користувачів фізичних осіб в обмін на готівкові кошти через банкомат виключно у сумі 500 грн. на день, але не більше 4 тис. грн. протягом одного місяця.

Таким чином, з одного боку НБУ вживає заходи щодо узгодження норм українського законодавства в сфері електронних грошей, з іншого – встановлює досить жорсткі обмеження на обсяг операцій, що може стати стримуючим фактором для розвитку системи електронних платежів в Україні.

Надання права на здійснення емісії виключно банкам, на думку НРА «Рюрік», є позитивним фактором, оскільки банківські фінансові установи, як правило, характеризуються більш високим рівнем надійності порівняно з небанківськими. Крім того, у разі внесення вищезазначених змін до Положення про електронні гроші в Україні, можливе збільшення кількості та обсягу операцій систем електронних грошей. Проте, на тлі скорочення українськими банками кількості відділень та переходу на дистанційне обслуговування клієнтів виникають сумніви щодо доцільності встановлення суттєвих обмежень на операції з електронними грошима.

Аналітичний департамент НРА «Рюрік» буде відслідковувати розробку та удосконалення законодавства, яке регулює використання електронних грошей, а також регуляторний вплив на діяльність суб'єктів здійснення випуску, обігу та погашення електронних грошей в Україні.

Підготовлено аналітичним департаментом НРА «Рюрік» на основі офіційних даних Національного банку України (режим доступу: <http://bank.gov.ua/>) та Верховної Ради України (режим доступу: <http://rada.gov.ua/>). Повні версії досліджень завжди є у вільному доступі на офіційному сайті НРА «Рюрік» (<http://rurik.com.ua>).

Відповідальний за випуск:

Директор з розвитку НРА «Рюрік», к.е.н.,
Долінський Леонід Борисович, тел. (044) 383-04-76.

Відповідальний аналітик:

Молодший фінансовий аналітик,
Ткаченко Микола Анатолійович, тел. (044) 484-00-53 (вн. 109).

² НРА «Рюрік». Огляд системи електронних платежів *WebMoney* в Україні за 2009 р. Режим доступу: http://rurik.com.ua/documents/research/WebMoney_research.pdf